

Poznań, dn. 15 grudnia 2025 roku

Prof. dr hab. Józef Dobosz

Wydział Historii

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Ul Uniwersytetu Poznańskiego 7

61-614 Poznań

Recenzja osiągnięcia będącego podstawą ubiegania się o nadanie stopnia naukowego dr. hab. pt. *The Craft of History. Turning History into a Discipline in the Twelfth and Thirteenth Centuries*¹ oraz dorobku naukowego dr. Antoniego Grabowskiego

Doktor Antoni Grabowski instytucjonalnie związany jest od 2016 roku z Zakładem Studiów Średniowiecznych Instytutu Historii PAN. Nim uzyskał tam adiunkturę, studiował w latach 2004–2009 historię w ówczesnym Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, zaś w latach 2009–2013 odbył studia doktoranckie na Wydziale Historycznym tejże uczelni. W ich wyniku w 2014 roku uzyskał doktorat na podstawie pracy pt. „Liudprand of Cremona’s Mythology of the Liudolfings. Creating a dynasty’s history in the 10th century”², przygotowanej pod naukowym patronatem prof. dr. hab. Jacka Banaszkiewicza. Jego dociekania koncentrują się właściwie od początku na historii powszechnej, konstytuując się wokół dzieł historiografii (może lepiej kultury piśmienniczej) wcześniejszego i pełnego średniowiecza oraz ich autorów. Czasami ten europejski kontekst zbliża się do Polski wcześniejszego średniowiecza poprzez włączenie do analizy autorów rodzimych.

Dzieło będące podstawą do złożenia wniosku habilitacyjnego mieści się w centrum zainteresowań badawczych Habilitanta, który wydzielił grupę interesujących erudyty z XII–XIII wieku i przyjrzał się im pod kątem tworzenia narracji o przeszłości. Najważniejsi z nich w myśl kryteriów przyjętych przez Autora, to anonimowe dzieło zatytułowane *Status Imperii Iudaici*, Héliand z Froidmont, Alberik Trois-Fontaines i Wincenty z Beauvais, wszyscy urodzeni zapewne jeszcze wieku XII, ale ich dzieła powstawały w stuleciu następnym (z wyjątkiem pierwszego). Bardzo wyraźnie część tych postaci powiązana jest z kręgiem

¹ A. Grabowski *The Craft of History. Turning History into a Discipline in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Turnhout, Brepols, 2025; ss. 298 (opublikowane w serii „Knowledge, Scholarship, and Science in the Middle Ages”, 4).

² Efektem prac nad rozprawą doktorską są bardzo interesujące artykuły (o tym niżej), a ona sama ukazała się drukiem jako: *The Construction of Ottonian Kingship. Narratives and Myth in Tenth-Century Germany*, Amsterdam University Press, Amsterdam 2018, ss. 294 (seria: Intellectual and political history 3), jako ebook – Routledge 2025.

cysterskim oraz jego duchowością, a także ze zjawiskiem zwanym renesansem XII wieku (byli raczej jego epigonami). Doktor Antoni Grabowski postawił sobie za cel przeanalizowanie dzieła owych erudytych pod kątem narracji historycznych w nich zawartych, szczególnie kładąc nacisk na kształtowanie podstaw (teoretycznych?) nowej dziedziny – czyli historii, a ściślej przekształcania jej w odrębny nurt pisarstwa (dyscyplinę?). Jego książka o „sztuce historii” składa się z pięciu zasadniczych rozdziałów, obszernego wprowadzenia, podsumowania oraz aneksu, a całość uzupełnia bibliografia cytowanych źródeł i literatury oraz indeks. We wstępie (*Introduction*, s. 11–38) Autor wyłożył ideę, która legła u podstaw tak pomyślanej publikacji, wskazując przede wszystkim na cel i koncepcję (strukturę pracy), metodę, a także głównych jej bohaterów – czterech wspomnianych wyżej autorów. Pierwszy rozdział (*Compiling History*, s. 39–51), podzielony na trzy podrozdziały, ukazuje czytelnikowi tworzenie opowieści (narracji?) o przeszłości w pełnym średniowieczu, niejako wprowadzając do dalszych rozważań. Koncentruje się on na wskazanych wyżej czterech głównych dziełach, ukazując jaki przybrały kształt. Ważne miejsce zajmuje tutaj kompilacja jako metoda oraz cytaty i parafrazy jako elementy warsztatu, a wreszcie sami kronikarze.

W kolejnym rozdziale (*Marginal Scholarship*, s. 53–92) odnajdujemy uwagi o erudytach zajmujących się przeszłością, z naciskiem na czterech głównych autorów-twórców, ale najważniejsze jest tutaj tzw. oznaczanie źródeł, czyli coś w rodzaju „protoprzypisów”. Tę część rozważań sam Autor uważa za najważniejszą dla całości wywodów, dzieląc ją na aż sześć podrozdziałów. Analizę otwiera krótki podrozdział pt. „Historical Antecedents” (s. 56–58), zaraz po omówieniu poprzedników Habilitant przechodzi do noszącego ciekawy tytuł podrozdziału „Czterech Jeźdźców Nowej Historii” („The Four Horsemen of New History”, s. 58–69) – to nikt inny jak czterej kronikarze i ich teksty, czyli główni bohaterowie rozprawy. W kolejnych częściach tej odsłony książki zwraca uwagę na rolę cytatu (s. 69–71) oraz metod stosowanych przez prawników (s. 71–78), a także teologów (78–87) w wyznaczaniu i kształtowaniu nowego podejścia do opisywania przeszłości. Całości dopełnia będący jednocześnie podsumowaniem tej części wywodów podrozdział „A New Form of History” (s. 87–92).

Odsłona trzecia (*Directory of Authorities*, s. 93–112) zawiera uwagi o ważnych z punktu widzenia średniowiecza autorytetach, z naciskiem na kwestię pamięci, listy autorów czy rozważań „o sławnych mężach”. Najistotniejsze znaczenie ma tutaj wydobywanie autorytetów przez piszących o przeszłości autorów dla podkreślenia nie tylko swej uczoności (erudycji), ale także swoście pojętej „naukowości” przedkładanego dzieła. Po omówieniu powyższych kwestii Doktor Grabowski przeszedł do istotnego elementu narracji pracy, czyli uwag dotyczących twórców w znaczeniu średniowiecznym, kładąc nacisk na czterech

bohaterów swej opowieści o próbach tworzenia z „historii” odrębnej gałęzi wiedzy (rozdział 4: *The Conundrum of auctor*, s. 113–142). W sześciu podrozdziałach omówił on w interesujący sposób podejście do autorstwa tekstu, umiejętnie wskazując nieostre różnice znaczeniowe terminów *actor*, *autor* oraz *auctor* w interesującym go okresie w odniesieniu do kwestii autorstwa. Pierwsze cztery odsłony poświęcone są owym „czterem jeźdźcom Nowej Historii”, kolejna zaś odnosi się do warstwy znaczeniowej i relacji między *actorem*, *autorem* i *auctorem* (tu: s. 127–137), a ostatnia wyjaśnia co znaczyło być *auctorem* (s. 137–140).

Piąty rozdział pracy Pan Habilitant poświęcił kwestii prawdy historycznej (*The Truth Is out There*, s. 143–198), koncentrując się na takich kwestiach, jak prawda i prawa historii, relacje historii i fikcji, znaczenie cytatu (zapożyczenia), wykorzystanie autorytetu, znaczenie uważnego czytania teksów. Mamy tutaj niejako analizę stosowanych przez średniowiecznych erudyków metod, czy może sposobów budowania narracji. Ten ciekawy rozdział kończą, nie licząc konkluzji, bardzo interesujące uwagi o trzech okolicznościach historii Hugona od św. Wiktora („The Three Circumstances”, s. 169–196), czyli rozważania o osobie, miejscu i czasie.

W zwartym i klarownym zakończeniu (*Conclusions*, s. 196–206) Doktor Grabowski ukazał syntetycznie drogę budowania historii jako samodzielnej dyscypliny, zwracając uwagę, że ostatecznie wszystkie wokół tego zabiegi nie zakończyły się pozytywnie. Ciekawe próby kształtowania odrębności historii analizowane w pracy zostały ostatecznie zarzucone, a nawet zapomniane. Całości pracy dopełniają aneks (*Appendix: The Use of Source Marks in the Early and High Middle Ages*, s. 207–220), stanowiący zasadniczo uzupełnienie czy może rozszerzenie treści rozdziału drugiego rozprawy oraz obszerna bibliografia przedmiotu (*Works Cited*, s. 221–282) i indeks (*Index*, s. 283–298).

Praca jako całość prezentuje się ciekawie i oryginalnie, a jej Autor na celnie wybranych przykładach kronik z okresu żywego rozwoju kultury (narodziny uniwersytetów, scholastyka, renesans XII wieku...) pokazuje nam próbę, czy też raczej proces, przekształcania pisania o przeszłości w coś na kształt odrębnej dziedziny pisarstwa w dobie pełnego średniowiecza. Starannie dobiera przy tym podmioty swego zainteresowania, a nade wszystko kształtuje narrację w sposób bardzo przemyślany, ujmując ją w ramy przejrzystej konstrukcji. Prowadzi to czytelnika od dobrze postawionej tezy, przez jasną narrację do interesujących i jednoznacznych konkluzji, a wszystko to przy pomocy bardzo wysokiej próby warsztatu badawczego. Całość wywodu oparta jest na umiejętnym stosowaniu metody porównawczej, co niewątpliwie jest istotną zaletą rozprawy. Jedyne wątpliwości jakie się nasuwają, to czy podkreślana przez Pana Habilitanta „dyscyplinizacja” historii w XII i

zwłaszcza w XIII stuleciu nie trąci zbytnio XXI wiekiem – to jednak kwestia na odrębną dyskusję. Generalnie rozprawa jest wysokiej próby i znakomicie mieści się nurcie badań szkoły, którą Pan Habilitant reprezentuje.

Na dorobek naukowy publikacyjny Doktora Grabowskiego składa się łącznie około 35 pozycji, a w tym dwie monografie, 14 artykułów w czasopismach, 8 rozdziałów w monografiach zbiorowych oraz 9 recenzji, z czego zdecydowana większość po doktoracie. Dopełnia go duża aktywność konferencyjna – łącznie 33 wystąpienia, głównie na konferencjach międzynarodowych (20 referatów wygłoszonych zagranicą – w Paryżu, Bonn, Nancy, Cambridge, Yorku, Marburgu oraz wielokrotnie na kongresie w Leeds i w Aberystwyth) oraz organizacja konferencji lub paneli na kongresach (łącznie 7). Był też Doktor Grabowski w latach 2017–2021 kierownikiem grantu NCN Sonata („Alberyk z Trois-Fontaines i trzynastowieczna cysterska wizja wspólnoty historyczno-kulturowej Europy/Christianitas” 2016/23/D/HS3/03197) oraz brał lub bierze udział w dwóch kolejnych grantach NPRH (2024–2029 udział w grantie NPRH (NPRH/F/SP/0017/2024/13) kierowanym przez Profesora Zbigniewa Dalewskiego: „Państwo i wspólnota narodowa w „Kronice polskiej” Wincentego Kadłubka. Wizja i recepcje”; 2014–2018 udział w grantie NPRH 11H 13 0222 82 pt. „Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski”, kierowanym przez Profesora Jacka Banaszkiewicza). Zwieńczeniem jego pracy na wczesnym etapie kariery naukowej (już po uzyskaniu stopnia doktora) było stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla młodych uczonych.

Do najważniejszych zainteresowań badawczych Pana Habilitanta należy niewątpliwie średniowieczna historiografia europejska i jej konteksty. Na plan pierwszy wysunął się stosunkowo wcześnie bo już na etapie studiów magisterskich Liutprand z Cremony i jego dzieło. Temu żyjącemu w X wieku człowiekowi Kościoła, aktywnemu dyplomacie i jednocześnie „historykowi” poświęcił Antoni Grabowski zarówno monografię, jak i kilka obszerniejszych studiów. Interesująca i ważna monografia, opublikowana w 2018 roku w oficynie wydawniczej Brill, była owocem wspomnianej wyżej rozprawy doktorskiej i dotyczyła kształtowania się w X wieku władzy Ottonów w Rzeszy w kontekście mitu i narracji kronikarskiej (właśnie przekaz Liutpranda)³. Kilka lat po doktoracie uzyskaliśmy dojrzałą, dobrej próby monografię, która pozwoliła jej Autorowi podsumować ten okres swego naukowego życia oraz chyba na jakiś czas zamknąć etap dociekań na Liutprandem z Cremony i jego dorobkiem historiograficznym. Wcześniej, jak już zaznaczyłem, ukazało się kilka ważnych dla budowania dorobku naukowego Antoniego Grabowskiego prac. Na uwagę

³ Zob. A. Grabowski, *The Construction of Ottonian Kingship*.

zasługuje erudycyjny artykuł zbierający najnowsze (na tamten czas) badania nad Liutprandem, opublikowany na łamach „Studiów Źródłoznawczych” w 2013 roku⁴. Autor podjął też przynajmniej niektóre kwestie obyczajowe w dziełach Liutpranda z Cremony w tekstach publikowanych języku angielskim – np. kwestie kastracji i mizoginii⁵, czy portret papieża Jana XII w *Historia Ottonis*⁶, obraz „pojedyńku” między Henrykiem I a Arnulfem z Bawarii w oczach kronikarza⁷. Ten nurt badawczy uzupełniają jeszcze dwa ciekawe teksty, z których pierwszy traktujący o Liutprandzie, jego pochodzeniu i tożsamości⁸, drugi zaś o sprawach technicznych w jego dziełach⁹.

Badania nad Liutprandem z Cremony otworzyły Panu Habilitantowi drogę do podjęcia studiów nad wczesnymi dziejami Rzeszy w dobie panowania Ottonów i tutaj trzeba zaliczyć wspomnianą wyżej monografię o kształtowaniu się władzy tej dynastii. Dociekania w tym nurcie uzupełnił on jeszcze kilkoma artykułami, z których o tekście poświęconym „pojedyńkowi” Arnulfa i Henryka I już wspominałem. Warto też wskazać na niewielki szkic odnoszący się do wizji początków Niemiec z 2017 roku¹⁰, czy artykuł poświęcony królowi Konradowi, który „miał być wielki”¹¹. Myślę wszakże, że na tym odcinku dociekań naukowych nie powiedział Antoni Grabowski ostatniego słowa, a dotychczas były one przede wszystkim pokłosiem tezy doktorskiej i badań na Liutprandem z Cremony.

Kolejny nurt badawczy łączy się podjęciem przez Doktora A. Grabowskiego studiów nad Alberykiem z Trois-Fontaines, który stał się jednym bohaterów wyżej referowanej rozprawy będącej podstawą przewodu habilitacyjnego. W znacznie pełniejszy niż poprzednicy sposób wy dobył on i ukazał postać główne dzieło jednego z ciekawszych erudy tów XIII stulecia z kręgu cysterskiego. Na polskim gruncie swego czasu kronice świata

⁴ A. Grabowski, *Ostatnie studia o Liutprandzie z Cremony*, „Studia Źródłoznawcze” 51 (2013), s. 93–103.

⁵ A. Grabowski, *From Castration to Misogyny. The Meaning of Liutprand of Cremona's Humour*, „Acta Poloniae Historica” 112 (2015), 2, nr 2, s. 243–267.

⁶ A. Grabowski, *Liutprand of Cremona's papa monstrum: the image of Pope John XII in the Historia Ottonis: The image of Pope John in the Historia Ottonis*, „Early Medieval Europe” 23 (2015), nr 1, s. 67–92.

⁷ A. Grabowski, „Duel” between Henry I and Arnulf of Bavaria according to Liutprand of Cremona, [w:] *Konfliktbewältigung und Friedensstiftung im Mittelalter = Przewyciężanie konfliktów i ustanawianie pokoju w średniowieczu*, red. R. Czaja, E. Mühle, A. Radzimiński, Toruń 2012, s. 387–400.

⁸ A. Grabowski, *Liutprand z Cremony - „pierwszy Europejczyk” i jego ojczyzna: Królestwo Italii*, [w:] *Symboliczne i realne podstawy tożsamości społecznej w średniowieczu*, red. S. Gawlas, P. Żmudzki, Warszawa 2017, s. 486–502.

⁹ A. Grabowski, *Author's annotations: Liutprand of Cremona, his Greek and Clm. 6388*, „Viator” 48 (2017), nr 2, s. 71–91.

¹⁰ A. Grabowski, *Wizje początku Niemiec*, [w:] *Spór o początki państwa polskiego: historiografia, tradycja, mit, propaganda*, red. W. Drelicharz, D. Jasiak, J. Poleski, Kraków 2017, s. 191–197.

¹¹ A. Grabowski, *Konrad I. – ein König, der groß sein sollte*, „Archiv für mittelrheinische Kirchengeschichte” 70 (2018), s. 51–70.

tego autora doktorat oraz dwa publikowane przyczynki poświęcił Andrzej M. Wyrwa¹², dając jednak tylko ogólną wizję uczoności Alberyka oraz jego znajomości spraw polskich lub pogranicza polsko-pruskiego. Pan Habilitant, bardzo umiejętnie wykorzystując grant badawczy pt. „Alberyk z Trois-Fontaines i trzynastowieczna cysterska wizja wspólnoty historyczno-kulturowej Europy/Christianitas” (NCN Sonata, 2017–2021), podjął liczne wątki odnoszące się do dzieła tego kronikarza¹³ i ostatecznie wykorzystał to jako istotne ogniwo większej rozprawy (o niej zob. wyżej). W pracach Doktora Antoniego Grabowskiego dostrzec można nie tylko zainteresowanie Alberykiem, ale też próbę szerszego spojrzenia na krąg cystersów XII–XIII wieku, a ściśle spuścizny jaką po sobie zostawili¹⁴.

Warto też wspomnieć o przynajmniej kilku pracach Pana Habilitanta, w których przynajmniej częściowo nawiązuje on do podejmowanej wcześniej tematyki, a co ważniejsze zaczynają pojawiać się również nowe wątki. Są to artykuły poświęcone czy to zjawiskom kulturowym, czy też postaciom i kolejnym dziełom historiografii pełnego średniowiecza¹⁵. Trzeba odnotować też, że po kilku dziesiątkach prac z zakresu historii powszechnej pojawia się w jego dorobku zapowiedź zainteresowania sprawami polskimi, a konkretnie wybranymi wątkami kroniki mistrza Wincentego¹⁶.

¹² Praca doktorska A.M. Wyrwy pt. „Alberyk z Trois-Fontaines jako źródło do dziejów Europy Środkowej i Wschodniej” nigdy nie ukazała się drukiem (obecnie w zbiorach UAM), jej autor opublikował potem tylko dwa przyczynki: A.M. Wyrwa, *Alberyk z Trois-Fontaines o początkach chrześcijaństwa w Prusach*, [w:] *Wielkopolska – Polska – Czechy. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Nowackiemu*, red. Z. Górczak, J. Jaskulski, Poznań 2009, s. 69–99; tenże, *Alberyk z Trois Fontaines i jego średniowieczna kronika świata*, [w:] *Cognitioni Gestorum. Studia z dziejów średniowiecza dedykowane Profesorowi Jerzemu Strzelczykowi*, red. D.A. Sikorski, A.M. Wyrwa, Poznań-Warszawa 2006, s. 319–344. W swej pracy habilitacyjnej dr A. Grabowski cytuje tylko drugą z prac oraz niepublikowany doktorat tego autora.

¹³ Zob. np. A. Grabowski, *Polska i Polacy w średniowiecznej wspólnocie europejskiej - świadectwo Alberyka z Trois-Fontaines*, [w:] *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, red. J. Banaszkiewicz, A. Dąbrowka, P. Węcowski, t. I, Warszawa 2018, s. 207–239; tenże, *Alberic of Trois-Fontaines' Genealogies*, „The Medieval History Journal” 23 (2020), nr 2, s. 240–264; tenże, *Old Tales for a New Gens. Alberic of Trois-Fontaines' Grafting of History*, „Acta Poloniae Historica” 124 (2021), s. 149–179, dalsze w druku.

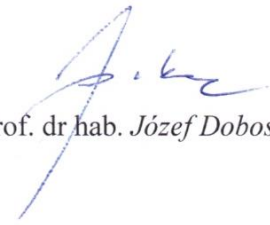
¹⁴ Zob. np. A. Grabowski, *Making an interesting tale. Cistercian writing on Europe's Peripheries in the High Middle Ages*, „Cîteaux – Commentarii cistercienses” 73 (2023), s. 277–293; tenże, *A Typical Periphery: England in Late Twelfth- and Thirteenth-century Cistercian Texts from the Continent*, [w:] *Thirteenth Century England XVIII Proceedings of the Cambridge Conference, 2019*, red. A. Spencer, C. Watkins, Woodbridge 2023 (Thirteenth Century England 18), s. 107–124.

¹⁵ Przykładowo zob. A. Grabowski, *Wincenty z Beauvais i zapożyczony tekst. Cytat w XII–XIII wieku*, [w:] *Zapożyczenie, cytat, reinterpretacja*, red. A.T. Grabowski, R. Kasperski, R. Rutkowski, Warszawa 2021, s. 31–51; tenże, *Sprawiedliwość rękami diabła*, [w:] *Księga: teksty o świecie średniowiecznym ofiarowane Hannie Zaremskiej*, red. H. Manikowska, Warszawa 2018, s. 119–135; tenże, *Piękne oczy, osioł i święty mąż nawracający ladacznice, czyli nieznana opowieść hagiograficzna o Robercie z Arbrissel*, „Studia Źródłoznawcze” 61 (2023), s. 35–57; tenże, *Eunuch between economy and philology. The case of carzimasium*, „Mélanges de l'École française de Rome – Moyen Âge” 127 (2015), nr 1.

¹⁶ Mam na myśli przyjętą do druku na łamy „Kwartalnika Historycznego” rozprawkę pt. *Wincenty Kadłubek i Aleksander Wielki. Przyczynek do erudycji Mistrza Wincentego Kadłubka*.

Całokształt publikacyjnego dorobku Doktora Antoniego Grabowskiego odnosi się, o czym już wspominałem, do historii powszechnej. Najważniejszym jego elementem są dociekania nad narracjami średniowiecznego dziejopisarstwa badanymi z zastosowaniem metody porównawczej. Pan Habilitant posługuje się sprawnie warsztatem historyka, wzmocnionym dobrą erudycją oraz trafnym doбором wątków poddawanych analizie. Cechą charakterystyczną jest stopniowe i umiejętne poszerzanie zakresu badań, celne stawianie pytań i rzeczowe na nie odpowiedzi. Ważne jest też publikowanie większości prac w języku angielskim, podkreślone znaczącą aktywnością konferencyjną w kręgu anglosaskim (przede wszystkim kongresy w Leeds). Całość dokonań Pana Habilitanta uważam za ważką naukowo i wyróżniającą się na tle innych uczonych jego pokolenia. Godne podkreślenia jest też to, że będzie on miał sporo do powiedzenia na wskazane wyżej i inne tematy w przyszłości, na co liczę...

Konkluzja: Przedłożona do oceny monografia oraz dorobek naukowy i organizacyjny Doktora Antoniego Grabowskiego, nacechowane akrybią, wysokiej próby warsztatem oraz oryginalnością bez wątpienia trzeba zaliczyć do wyróżniających się osiągnięć badawczych w świetle ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Z pełnym przekonaniem wnoszę więc o dopuszczenie go do kolejnych stadiów przewodu habilitacyjnego.

Prof. dr hab. Józef Dobosz